

Mary Acemî ve Suriye'nin İlk Kadın Dergisi *el-'Arûs*

Mary Ajami and Syria's First Women's Magazine *al-'Arûs*

Leyla YAKUPOĞLU BORAN¹

¹İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ORCID: L.Y.B. 0000-0003-1236-2888

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Leyla Yakupoğlu Boran (Dr. Öğr. Üyesi),
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
E-posta: leyla.yakupoglu@istanbul.edu.tr

Başvuru/Submitted: 14.01.2025
Revizyon Talebi/Revision Requested: 14.03.2025
Son Revizyon/Last Revision Received: 15.03.2025
Kabul/Accepted: 18.03.2025

Atıf/Citation: Yakupoğlu Boran, Leyla. "Mary Ajami and Syria's First Women's Magazine *al-'Arûs*." *Şarkiyat Mecmuası - Journal of Oriental Studies* 46 (2025), 175-200.
<https://doi.org/10.26650/jos.1619431>

Öz

Mary Acemî, Suriye'nin modern döneminde feminist hareketin öncüsü olarak addedilmiştir. 1900'lerin başında Suriye'nin kültür ve edebiyat hayatında oynadığı kurucu rol, ilerleyen dönemlerde hemcinslerine örnek teşkil ettiği için hem basının hem de edebî çevrelerin dikkatini çekmiş, bu sebeple hakkında birçok kitap ve makale yazılmıştır.

Acemî, hem Suriye'nin Osmanlı idaresi altında olduğu dönemi hem de Fransız manda yönetimi ve İngiliz işgali dönemini idrak etmiş bir isimdir. Tüm bu yönetimlere karşı vermiş olduğu mücadeleyle tanınan yazar, bu çalışmada siyasi yönü ve görüşleriyle değil edebiyat sahasına katkıları itibarıyla ele alınacaktır. Ayrıca 1910 yılında neşretmeye başladığı dergisi *el-'Arûs*, Suriye'de kadınlara özgü ilk dergi olarak kabul görmesi ve işlediği konuların ehemmiyeti itibarıyla bu çalışmadaki mevzubahis hususlardan biri olacaktır. Kadınların özgürlük meselesi, toplumdaki rolü, kadının eğitimi gibi birçok mühim mesele hakkında Acemî'nin kendi makalelerini yayınladığı bu dergi, Cibrân Halil Cibrân (ö. 1931), Ahmed Şevki (ö. 1932), Hâfız İbrâhîm (ö. 1932), Sıdkî ez-Zehâvî (ö. 1936), Halil Mutrân (ö. 1949), İliyyâ Ebû Mâdî (ö. 1957) ve Mihâil Nu'ayme (ö. 1988) gibi birçok meşhur Arap yazar ve şâirin de çalışmalarını neşrettiği bir mecca olmuştur. Türkiye'de hakkında henüz müstakil bir çalışmaya tesadüf etmediğimiz ve Suriye'nin *nahda hareketinde* önemli bir yeri olan; bununla birlikte siyasi alanda benimsediği reformist ideolojiyle farklı kitlelerin dikkatini çeken Mary Acemî'nin edebî kişiliği ve edebiyat dünyasına katkıları bu çalışmanın odak noktasını oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mary Acemî, *el-'Arûs*, kadın, feminizm, Suriye

ABSTRACT

Mary Ajami is considered the pioneer of the feminist movement in modern Syria. The founding role she played in Syria's cultural and literary life in the early 1900s attracted the attention of both the press and literary circles.

Mary Ajami who lived during the period when Syria was under Ottoman rule, as well as during the French and British occupation. The author, who is known for her struggle against all these administrations, will be discussed in this study not in terms of her political aspects and views but in terms of her contributions to

the field of literature. In addition, her magazine *al-Arûs*, which she started to publish in 1910, will be one of the subjects of this study due to its acceptance as the first woman-specific magazine in Syria and the importance of the subjects it covers. This magazine, in which Ajamî published articles on important issues such as women's freedom, their role in society, and women's education, also published articles by Jibrân Khalîl Jibrân (d. 1931), Ahmad Shawqî (d. 1932), Hâfiz İbrâhîm (d. 1932), ez-Zahâwî (d. 1936), Khalil Mutran (d. 1949), İliyyâ Abû Mâdi (d. 1957) and Mihâil Nuayme (d. 1988). The literary personality and contributions to the literary world of Ajamî, who has an important place in Syria's *nahda movement* and who has attracted the attention of different masses with the reformist ideology she adopted in the political field, will be the focus of this study.

Keywords: Mary Ajami, *al-Arûs*, woman, feminism, Syria

EXTENDED ABSTRACT

A new era began in the geography of the Middle East, particularly during Napoleon's invasion of Egypt in 1798. Following Napoleon's takeover of Egypt, the key to retaining these territories was to also possess Syria. Although Napoleon organized a campaign to achieve this goal in Syria, he was first halted at Acre and then forced to return to Cairo on June 2, 1799, after the failure of his last effort.

Syria, which had been under the sovereignty of the Ottoman State from the 16th century until the first quarter of the 20th century, was separated from the Ottomans in 1918 as a result of the Treaty of Sèvres and became an independent state. With the decision taken at the San Remo Conference, its administration was transferred to France. In 1946, Syria declared independence.

These political developments paved the way for *the nahda movement*, an early manifestation of the modernization process in the Arab world during the 19th century. This renewal and development movement was initiated by European-educated segments of Egypt and Syria on one hand and by intellectuals of the time who completed their traditional education in Egypt and other Arab territories on the other. Beginning in the second quarter of the 1800s and continuing through World War I, *the nahda movement*, also known as the *Arab Renaissance*, found a strong foothold, particularly in Syria, Lebanon, and Egypt, and was regarded by some as a movement to revive the pre-Islamic period Arab culture, while for others it was a cultural movement that reshaped Arab society's consciousness through translations of modern European literature.

In summary, *the nahda movement*, which shaped itself as an important social and cultural movement as part of the efforts toward enlightenment and modernization in the Arab world, had Syria as one of its important centers, and Syrian female writers played a critical role within the framework of this renewal effort. Women writers not only generated ideas on issues such as social transformation and education but also managed to reach wider audiences with their courageous works, drawing attention from all segments of social life to the necessity of

women taking a more active role. Mary Ajamī, the main subject of this study, along with many other female authors to be mentioned below, played a significant role in the development of the Arab world by voicing their concerns regarding issues like women's rights, education, and social equality, challenging traditional norms of the time. These authors emphasized that the spread of Western education and culture in the Arab world was necessary to achieve better living standards while also highlighting that this should be done without losing their culture and identity. This also implied that women needed to receive education according to modern Western methods and to become acquainted with modern science and philosophy. Additionally, female writers of this period were among the figures who laid the foundations of feminism in the Arab world. The names that contributed to the emergence of the feminist movement articulated the need for women to play a more active role in political and cultural spheres by addressing gender inequality. Pioneering female writers advocating for the right to have a say in every aspect of social life thoroughly explored Arabic literature and culture and participated in the intellectual debates of the period. In particular, their equal capabilities in poetry writing with those of their male counterparts made them significant figures in literary circles. Egyptian Aisha Taimuriyya (d. 1902), Malak Hifni Nasif (d. 1918), Huda al-Sharawī (d. 1947), Syrian Mariyana Marrash (d. 1919), Mary Ajamī (d. 1965), and Lebanese Labiba Hashim (d. 1947) and Zaynab Fawwaz (d. 1902) are among the notable female writers who should be mentioned.

Mary Ajamī, one of the female pioneers of the *nahda movement* in Syria and the owner of Syria's first women's magazine *al-'Arūs*, was an important figure who, although criticized by some circles in her time, did not deviate from her right path and managed to inscribe her name in the history of literature and culture as one of the reformist female characters of Syria. A courageous and brilliant woman writer, Mary Ajamī was devoted to social reform. In addition to being a prolific literary figure, she was also a poet and journalist who captivated the Arab homeland and ummah with her talent.

The realist style she used when writing about her political and ideological views was replaced by a romantic style when describing her fondness for nature, which she saw as a refuge for herself, and her descriptions of nature. Both daring and rebellious at the same time, Mary Acemī used a gentle, sensitive, kind, and tender pen.

In the period she lived in, she tirelessly tried to contribute to the improvement of the situation of the society in every aspect; she made great efforts to realize her goal with the associations she established, the cultural activities she pioneered, and the effective speeches she made in the conferences she attended. The author, who took steps to encourage the generations after her death, is especially noteworthy for fulfilling her responsibility and mission to improve the status of women in society.

In this study, Mary Ajamī, who attracted attention with her contributions to literary and cultural life, voiced the problems of women in her country with a loud voice, and announced the

power of her pen to the world, especially with the magazine *al-'Arûs*, which has an important place in Syria's publishing life, is introduced as a neglected poet and writer in our literature. Although it is possible that the reason for this neglect is that Ajamî had opposing views on the administration and rulers of the Ottoman Empire, it is obvious that knowing this name and her works, which are important for her period, will contribute to the relevant field in our country. It is also thought that it would be useful to evaluate the author's political views from an objective point of view and to address them as the subject of another study.

Giriş

Ortadoğu coğrafyasında özellikle 1798 yılında Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesiyle yeni bir dönem başlamıştır. Zira Napolyon'un Mısır'ı ele geçirmesinin ardından bu toprakları elde tutabilmesinin yolu Suriye'ye de sahip olmaktan geçmekteydi. Napolyon her ne kadar bu emelini gerçekleştirmek üzere Suriye'ye sefer düzenlemiş olsa da önce Akka'da durdurulmuş, ardından son hamlenin de başarısız olmasıyla 2 Haziran 1799'da Kahire'ye dönmek zorunda kalmıştır.¹

XVI. yüzyıldan XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında bulunan Suriye, 1918 yılında Sevr Antlaşması gereği Osmanlılardan ayrılarak müstakil bir devlet haline getirilmiş ve San Remo Konferansı'nda alınan kararlarla yönetimi Fransa'ya bırakılmıştır. 1946 yılında ise Suriye bağımsızlığını ilan etmiştir.²

Siyasî alanda yaşanan bu gelişmeler, XIX. yüzyılda modernleşme sürecinin erken bir görünümü olan *nahda hareketinin* Arap dünyasında başlamasına vesile olmuştur. Bu yenileşme ve kalkınma hareketi bir taraftan Mısır ve Suriye'nin Avrupa'da eğitim görmüş kesimleri ve diğer taraftan Mısır ve diğer Arap beldelerinde geleneksel tedrisatını tamamlayan³ dönemin aydınları tarafından başlatılmıştır. 1800'lü yılların ikinci çeyreğinden başlayarak I. Dünya Savaşı'na kadar siyasî, sosyal ve edebî alanda başta Suriye ve Lübnan'da olmak üzere Mısır'da da kendine güçlü bir şekilde alan bulan *nahda hareketi* diğer bir adıyla *Arap Rönesansı*, kimilerine göre Cahiliye Dönemi Arap kültürünü canlandıran bir hareket, kimilerine göre ise modern Avrupa'nın özellikle edebiyat alanındaki üstünlüğünü ana dilden tercüme yapılarak suretiyle Arap toplumunun bilincini yeniden şekillendiren kültürel bir hareket⁴ olarak kabul görmüştür.

Hülâsa Arap dünyasında aydınlanma ve modernleşme çabalarının bir parçası olarak şekillenen önemli bir toplumsal ve kültürel hareket olan *nahda hareketinin* önemli merkezlerinden biri de Suriye'di ve Suriyeli kadın yazarlar da *nahda hareketinin* gerektirdiği bu yenileşme çabaları çerçevesinde oldukça kritik bir role sahipti. Kadın yazarlar, bu minvalde yalnızca toplumsal dönüşüm ve eğitim gibi konularda fikir üretmekle kalmamış, aynı zamanda kadınların toplumsal yaşamda daha aktif bir rol alabilmeleri için cesurca kaleme aldıkları eserlerle geniş kitlelere seslenmeyi ve sosyal hayatta her kesimin dikkatini çekmeyi başarmışlardır. Bu çalışmanın ana konusu olan Mary Acemî ve onun gibi Arap dünyasının kalkınmasında önemli role sahip nice kadın yazar, dönemin geleneksel kalıplarına karşı çıkarak kadın hakları, kadının eğitimi, toplumsal eşitlik gibi meselelerde seslerini duyurmuşlardır. Bu yazarlar, daha iyi yaşam standartlarına sahip olabilmek için Batılı eğitim ve kültürün Arap dünyasında yaygınlaştırılması gerektiğini savunurken, bunun kendi kültür ve kimliklerini kaybetmeden yapılması gerektiğini

1 Ö. Osman Umar, "Modern Suriye Devleti'nin Doğuşu (1918-1938) (Fizikî, İdarî ve Sosyo-Ekonomik Yapı)", (Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 1995), 26-27.

2 Ömer İshakoğlu, *Suriye Tarihi*, (İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2012), 21, 82.

3 Ecehan Somuncuoğlu, "On Dokuzuncu Yüzyılda Nahda Hareketi: Modern Arap Düşüncesinin Oluşumu, Kapsamı ve Sınırları", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 3/1, (Mart-2015), 116.

4 Somuncuoğlu, "On Dokuzuncu Yüzyılda Nahda Hareketi: Modern Arap Düşüncesinin Oluşumu, Kapsamı ve Sınırları", 105.

de vurgulamışlardır. Bu durum ayrıca kadının Batı tarzında modern usullere göre eğitim alması, modern bilim ve felsefe ile tanışması anlamına geliyordu. Bunun dışında dönemin kadın yazarları, aynı zamanda Arap dünyasında feminist ideolojinin temellerini atan figürlerden olmuşlardır. Feminist hareketin başlamasına vesile olan isimler, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini dile getirerek kadınların siyasal ve kültürel alanda daha etkin bir rol oynamaları gerektiğini savunmuşlardır. Sosyal hayatta her türlü söz sahibi olunmasını savunan öncü kadın yazarlar, gerek Arap edebiyatını ve kültürünü derinlemesine incelemiş gerekse dönemin entelektüel tartışmalarına katılmışlardır. Özellikle şiir yazma konusunda dönemin erkek yazarlarıyla nitelik açısından eşit derecede kabiliyete sahip olmaları, onları edebî muhitlerin de önemli figürleri haline getirmiştir. Mısırlı Aîşe Teymûriyye (ö. 1902), Melek Hifnî Nâsîf (ö. 1918) ve Hudâ eş-Şa'râvî (ö. 1947) Lübnanlı Lebîbe Hâşim (ö. 1947) ve Zeynep Fevâz (ö. 1902) ile Suriyeli Mary Acemî (ö. 1965) ve Mariyânâ Marrâş (ö. 1919)⁵ isimleri zikredilmesi gereken mevzubahis kadın yazarlardandır.

Aîşe Teymûriyye; *el-Mü'eyyed* gazetesinde kaleme aldığı yazılarla toplumda cinsiyet eşitliğini savunan, kadınların eğitilmiş bireyler olmaları ve toplumda etkin roller üstlenmelerini vurgulayan, *Mir 'ātu 'r-te' emmul fi 'l-umûr* adlı kitabında sosyal meseleler hakkında yazdıkları, ayrıca Türkçe, Arapça ve Farsça nazmettiği şiirleriyle dikkat çeken, bir nevi feminist hareketin ilk sadâsını da topluma duyuran öncü isimlerden biridir. Bu bağlamda yine Mısır'da adından söz ettiren diğer bir şahsiyet Melek Hifnî Nâsîf'tir. Mısır'da resmî kurumlardan aldığı belgeyle bu topraklarda yetişen ilk eğitimci kadınlardan biri olan Melek Nâsîf, eğitimci kimliğinin de etkisiyle kadınların bu haktan mahrum bırakılmamaları gerektiğine her fırsatta işaret etmiş ve kadının eğitimine dair yazdığı makalelerini “en-Nisâ'ıyyât” adıyla *el-Cerîde*'de neşrederek çağdaşlarına ışık tutmaya çalışmıştır.⁶ Mısır'da gerçek anlamda feminist hareketin kurucusu ve lideri olarak görülen Hudâ eş-Şa'râvî, özellikle eğitim alanında kadın-erkek eşitliğini sağlamak için önemli çabalar sarfetmiştir. Mısır'da kadınların eğitimini desteklemek için birçok dernek ve örgüt kurması, ayrıca ilk kadın üniversitesini açmak için verdiği yoğun uğraşlar kadınların eğitimi konusundaki kararlılığını gösterir mahiyettedir. Kadınların parçası oldukları toplumda ekonomik, siyasî ve sosyal pek çok haklarının olduğunu her platformda savunan eş-Şa'râvî, Mısır Kadınlar Birliği'nin kurulmasını sağlamış ve bu birliğe başkanlık etmiştir. Arap kadınının her alanda özgürleşmesi, gelenekleri sorgulaması, hayata eleştirel bakarak kendisine dayatılan kısıtlamalardan kurtulması gerektiğini kesin bir biçimde dile getirmiştir.⁷

Lübnan'da ise akla gelen isimlerden ilki Zeynep Fevâz'dır. Kadın haklarını, toplumda başta kadınlarla ilgili sorunları ve kadın-erkek eşitliği mevzusunu yazılarında konu edinen,

5 Ömer İshakoğlu, “19. Yüzyıl Arap Nahda Hareketinde Kadın Yazarların Rolü ve Zeynep Fevâz”, *Şarkiyat Mecmuası*, 21, (2012), 45-46.

6 İshakoğlu, “19. Yüzyıl Arap Nahda Hareketinde Kadın Yazarların Rolü ve Zeynep Fevâz”, 46.

7 “Huda Shaarawi: A European Summer on the Eve of War”, *Three Centuries of Travel Writing By Muslim Women*, ed. Siobhan Lambert-Hurley, Daniel Majchrowicz, Sunil Sharma, (USA: Indiana University Press, 2022), 210-219; Hâidî Eymen, “İmra'e len yensâhâ et-târîh...Hudâ eş-Şa'râvî: Evvelu men nâdet bi-hurriyeti'l-mer'eti... Ve sîru beyâniha'l-ahîr alâ firâşi'l-maraz”, *Bevvâbetu 'l-ehrâm*, (26.06.2024), <https://gate.ahram.org.eg/News/4869050.aspx>, (Erişim tarihi: 02.01.2025).

eğitimli kadınların eğitimli bireyler yetiştireceği ve bu sayede gelişmiş bir toplumun temellerinin atılabileceği görüşünü savunan Fevvâz; Arap edebiyatına yön veren seçkin isimlerdendir. Makalelerini *en-Nîl* adlı gazete başta olmak üzere *Lisânu'l-hâl*, *el-Mü'eyyed*, *el-Livâ*, *el-Ahâlî*, *el-İttihâdu'l-Mısıryye* gibi gazeteler ve muhtelif dergilerde yayımlamıştır. Bu makaleler daha sonra *er-Resâ'ilu'z-Zeynebiyye* adlı kitapta bir araya getirilmiştir. Şiir, roman, tiyatro metni gibi farklı edebî türlerde eser veren Fevvâz, Doğu ve Batı dünyasında öneme sahip dört yüz elli üç meşhur kadının biyografisini ve bu hanımların çalışmalarından örnekler sunduğu eseri *ed-Durru'l-mensûr fi tabakât rabbâti'l-hudûr*⁸ ile edebî muhitte mühim bir yer edinmiştir.

Lübnan'da feminist hareketin gelişmesinde, genç kızların eğitiminde ve kadın haklarının savunulmasında verdiği mücadelelerle toplumu yönlendiren Lebîbe Hâşim, 1906-1939 yılları arasında yayın hayatına devam eden ve Lübnan'da çıkan *Fetâtu's-şark* isimli ilk kadın dergisinin kurucusudur. Kadınların hayatlarını iyileştirme adına attığı bu önemli adımla yetinmemiş, kadın haklarını savunan ve kadınları destekleyen dernekler ile Mısır'da el-Ehliyye Üniversitesi'nde kadınların sorunlarını inceleyen ve bunlara çözüm yolları arayan bir birimin açılmasını sağlamıştır. Bilhassa kadınların ve gençlerin toplumda karşı karşıya kaldığı sıkıntıları konuşmacı olarak davet edildiği konferanslarda dillendirmekten ve yazılarına konu edinmekten çekinmemiştir⁹.

Çalışmanın konusu olan Mary Acemî'den bahsetmeden önce, onunla aynı coğrafyada yaşamış olan Suriye'nin ilk kadın gazetecisi Mariyânâ Marrâş'ın ismini de burada zikretmek yerinde olacaktır. Yaşadığı dönemin problemlerini göz ardı etmeyen Marrâş, kültürlü ve seçkin bir aileye mensuptu. Beyrut ve Avrupa'da aldığı eğitimin ardından ülkesine dönerek orada ilk kadın gazeteci olarak görev yapmıştı. *Lisânu'l-hâl* ve *el-Cinân* adlı dergiler için yazdığı makalelerinde, dönemin kadınlarla ilgili meselelerine çözüm yolları sunarak çağdaşı olan kadınların daha iyi koşullarda yaşayabilmesi için onları yönlendirmiş ve yaptıklarıyla gelecek nesillere daha iyi bir toplum mirası bırakmak adına büyük bir gayret göstermiştir¹⁰.

Mary Acemî ise Suriye'nin modern döneminde feminist hareketin öncüsü olarak görülmüştür. 1900'lerin başında Suriye'nin kültür ve edebiyat hayatında oynadığı kurucu rol, ilerleyen dönemlerde hemcinslerine örnek teşkil etmiştir. Acemî, hem Suriye'nin Osmanlı idaresi altında olduğu dönemi hem de Fransız manda yönetimi ve İngiliz işgali dönemini idrak etmiş bir isimdir. Tüm bu yönetimlere karşı vermiş olduğu mücadeleyle tanınan yazar, bu çalışmada siyasî yönü ve görüşleriyle değil edebiyat sahasına katkıları itibarıyla ele alınacaktır.

8 İshakoğlu, "19. Yüzyıl Arap Nahda Hareketinde Kadın Yazarların Rolü ve Zeynep Fevvâz", 50; Şükran Fazlıoğlu, "Zeyneb Fevvâz", *DİA*, c. 44, (İstanbul: TDV, 2013), 359-360.

9 İlknur Emekli, "Çağdaş Lübnan Edebiyatında Lebîbe Hâşim", *Doğu Edebiyatında Kadın* içinde, ed. Prof. Dr. Ali Güzelyüz, (İstanbul: Demavend Yayınları, 2016), 38-39.

10 İshakoğlu, "19. Yüzyıl Arap Nahda Hareketinde Kadın Yazarların Rolü ve Zeynep Fevvâz", 47; Âsâ Fettûh, *Edibât Arabiyyât: Sîyer ve dirâsât*, 1, (Dimaşk: Menşüratu cem'iiyyeti'n-nedveti's-sekâfiyyeti'n-nisâiyye), 145-152.

1. Mary Acemî'nin Hayatı

Mary Bintu Abdû Acem, 14 Mayıs 1888 tarihinde Şam'ın Tûmâ Kapısı'nda yer alan ve çok eski mahallerinden biri olan Cevâniyye Mahallesi'nde dünyaya gelmişti. Aslen Hamalı olan aile, XVIII. yüzyılda Şam'a göç etmişti.¹¹ Şam'a göç etmeden önce Mary'nin babası Abduh Yûsuf el-Acemî ve dedesi, Şam'dan Bilâd-ı Acem'e halı ve mücevher alım satımı için gittiklerinden ve Acem tarzı kıyafet giydiklerinden kendilerine *el-Acemî* nisbesi verilmişti. Babası Abduh Yûsuf dokumacılık ve ipek ticaretiyle meşguldü. Kâğıt-kalem kullanmadan zihninden hesap yapabilen ve herhangi bir eğitimi olmadığı halde yazışmalar yaparken metin inşa etme yeteneğiyle bilinen bir kimseydi. İlmî, edebiyatı ve kitap okumayı severdi. Dönemin meşhur neşriyatından olan *el-Muktataf* ve *el-Hilâl* ile *el-Menâr*, *el-Mehabbe* ve *Lisânu'l-hâl* isimli dergi ve gazeteleri yakından takip etmiş, çocuklarına bu dergi ve gazetelerdeki yazıları okumuş, bu sayede onların hayata dair pek çok şeye vâkıf olmalarını sağlamıştı. İki kez evlenmiş olan Abduh Yûsuf'un ilk evliliğinden on iki, ikinci evliliğinden sekiz çocuğu vardı ve Mary ikinci evliliğinden dünyaya gelmişti. Mary doğduğunda babası altmış dört yaşındaydı. Mary'nin annesi ise Zâhiye İbnetu Corci Yorgâkî'ydi ve dedesi Yunan'dı, annesi Masabnî ailesine mensuptu. Evlenmeden önce kuyumcu olan kardeşlerine yardımcı olmak için elmas parlatıcılığı yapıyordu. Mary'nin babasıyla evlendiğinde ümmî olan anne Zâhiye, sekiz çocuğunu dünyaya getirdikten sonra okumayı öğrenmişti. Mary Acemî'nin Ellen ve Edil isimli iki kız kardeşi vardı; Ellen müzik alanında kendini geliştirmiş bir piyanistti. Her iki kardeş piyano çalmadaki maharetlerini geliştirmek için hem evde hem de okulda özveriyle çalışmış, müzik dışında her ikisi de inşa ilminde ve kitabette çok yetenekli fertler olarak çevrelerindeki insanların dikkatini çekmişti. Ayrıca Mary çok iyi derecede ud çalıyordu.¹² Bu yüzden de Mary Acemî'nin ilk makalesinin konusunun müzik sanatı olması garipsenmemelidir.

Mary Acemî, 5 yaşındayken Şam'da İrlanda İlkokulu (el-Medresetu'l-İrlandiyye)'nda eğitimine başlamıştı. Bir yıl burada eğitim gördükten sonra Rus İlkokulu (el-Medresetu'r-Rûsiyye)'na geçmişti. Ardından hemşirelik okumak için Beyrut'a gitmiş; ancak sağlık sorunları sebebiyle buradaki eğitimini tamamlayamamıştı. Çeşitli nedenlerle bir dönem Lübnan'ın Zahle şehrinde (1903-1904), Mısır'ın Porsaid (1908) ve İskenderiyye (1909) şehirlerinde ve kısa dönem Filistin ve Irak'ta kaldıktan sonra eğitim hayatına devam etmek üzere yeniden Şam'a

11 Mary Acemî'nin doğumundan iki asır önce büyük dedesi İlyân el-Hamevî Zehâ'dan çıkıp Şam'a yerleşmişti. İlyân el-Hamevî'nin soyundan Abdu'n-nûr, Sarrûf ve el-Acemî olmak üzere üç aile Şam'da mukimdir. Sarrûf Ailesi, Şam (دمشق الشام)'a yerleşmiştir. Bu aileye mensup Hannâ b. Corcis meşhur bir müstensih ve el-Hûrî Spyridon Kudûs'te bulunan *Kutsal Kabir Matbaası*'nda mevcut eserlerin musahhihi ve Fadlullah Sarrûf Rusya'da (Moskova) İmparatorluk Üniversitesi'nde Arapça öğretmeni olarak görev yapmıştı. Bkz. el-Eb Emil Murkade, "Mary Acemî: Râ'idetu'l-edebi'n-nisâ'î fi diyârî's-Şâm", *Mecelletu'l-ma'rife*, 48, ed. Fuâd eş-Şâyib, (Şubat-1966), 122-123.

12 Murkade, "Mary Acemî: Râ'idetu'l-edebi'n-nisâ'î fi diyârî's-Şâm", 123; İbrahim Mahmud es-Sağır, "Mary Acemî: Edeb..Şi'r..ve Nidâl", *Mecelletu'l-ma'rife*, 611, (2014), 42; Abdülkerim el-Yâfi, "Mary Acemî: Hayâtuhâ ve edebuhâ ve neşâtuhâ", *et-Turâsu'l-Arabî*, 9/34, (İttihâdu'l-kuttâbî'l-Arab, 1989), 9; İsâ Fettûh, "Safahât matviyye min kifâh Mary Acemî", *Mecelletu'l-ma'rife*, 50, (Nisan-1966), 131.

gelmiş ve Fransisken Enstitüsü'nde eğitimine kaldığı yerden devam etmişti.¹³

Cesur ve zeki bir edebiyatçı olan Mary Acemî yaşadığı dönemde kendini toplumsal reformlar yapmaya adanmıştı. Üretken bir edebiyatçı olmasının yanı sıra Arap vatani ve ümmetini yetenekleriyle büyüleyen bir şâir ve gazeteciydi. Küçüklüğünden itibaren okumayı, yazmayı ve konuşmayı seven bir kişiliğe sahipti, girişkenliği sayesinde de hayallerinin çoğunu gerçekleştirmişti.¹⁴ Henüz 13 yaşındayken 18 Mayıs 1901'de ağabeyi İskender'in teşviki ve yönlendirmesiyle Beyrut'ta çıkan *Cerîdetu'l-mehabbe* isimli gazetede “el-Mûsikâ” başlıklı ilk makalesini neşretmişti. Aynı yıl İrlanda Kutsal Kitap Derneği'nin düzenlediği bir yarışmada ilk ödülünü kazanmıştı. 15 Temmuz 1903'te mezuniyet töreninde “en iyi öğrenci” unvanıyla yaptığı konuşmada ise güçlü hitabeti ve kendini iyi bir şekilde ifade etmesi herkesin dikkatini çekmişti. 18 yaşında iken (1906) el-Medresetu'r-Rûsiyye'de iki yıl süresince öğretmenlik yapmıştı. Acemî ayrıca Suriye'nin meşhur gazetelerinden *el-Muktebes* ve *Zahle*'de çıkan *el-Muhezzeb* ve Hama'da neşredilen *el-İhâ'* ve Lübnan'ın önemli yayınlarından *Lisânu'l-ittihâd* ve *el-Hasnâ'* dergilerine yazılarını göndermiş ve başta Feliks Fâris (ö.1939) olmak üzere birçok tanınmış ediple mektuplaşmıştı. Küçük yaşlarda kendini ifade etmede ve hitabetteki yeteneği, kendini geliştirmeyi ve ilmi anlamda donanımlı biri olmayı arzu etmesi, gelecekteki başarılı sosyal yaşamının ve kariyerinin temel taşları olarak kabul edilir.¹⁵

Farklı alanlarda eğitim alması, çeşitli Arap ülkelerinde çalışması ilim ve tecrübe kazanmasını sağlamıştı. Kültürel müktesebatını ise okuyup mütalaa ettiği kitaplar, edip ve şâirlerle edebiyat ve topluma dair sohbetleri, dergi ve gazetelerde neşrettiği çalışmalarıyla elde etmişti. İnsanlarla olan ilişkilerinde edinmiş olduğu deneyimler de ona kendini iyi ifade etme yeteneği ve özgüven kazandırarak gazetecilik mesleğinin ince detaylarını öğrenmesi için fırsat tanımıştı. Bütün bunlar genç yaşta Bilâdu'ş-Şam'daki kadınların sesi olacak bir dergi çıkarmasını kolaylaştırmıştı.¹⁶

Mary Acemî, 1910 yılında neşretmeye başlayacağı *el-Ârus* dergisinin muhabirlerinden biri olan Yunan Petro Paoli ile nişanlanmış; ancak bu nişanlılık dönemi uzun sürmemişti. Çünkü Petro Paoli, adı geçen dergide Osmanlı'nın Lübnan'da izlediği siyasete karşı ve Lübnan'ın Osmanlı'dan ayrılıp bağımsız bir ülke olmasına dair kaleme aldığı eleştirel köşe yazıları sebebiyle tutuklanarak hapsedilmiş ve bir süre sonra idam edilmişti.¹⁷ Acemî, Petro Paoli'nin ölümünden sonra kimseye karşı sevgi beslememiş ve evlenmemiştir. Aşka dair düşüncesini ise şu dizeleriyle okuyucusuna aktarmıştır:

13 es-Sağır, “Mary Acemî: Edeb..Şi'r..ve Nidâl”, 43; el-Yâfi, “Mary Acemî: Hayâtuhâ ve edebuhâ ve neşâtuha”, 8; “Mary Acemî ve's-Sekâfetu'l-fâ'iletu fi muhîthâ”, *Tala'na 'âl-hurriye (Rising for Freedom)*, ed. Hâlid Halife vd., (7 Ocak 2017), <https://freedomraise.net/محيطة-في-الثقافة-الفاعلة-في-محيطة/>, (Erişim tarihi:22.12.2024).

14 Ahmed Saïd Havvâş, “Mary Acemî el-Munâdile er-Râide el-Edîbe eş-Şâ'ira 1888-1965”, *el-Mevkifu'l-edebî*, 43/527, (İttihâdu'l-kuttâbi'l-Arab, 2015), 61.

15 el-Yâfi, “Mary Acemî: Hayâtuhâ ve edebuhâ ve neşâtuha”, 8.

16 es-Sağır, “Mary Acemî: Edeb..Şi'r..ve Nidâl”, 43.

17 es-Sağır, “Mary Acemî: Edeb..Şi'r..ve Nidâl”, 44; Sînân Sâtik, “Mary Acemî.. Sâhibetu evveli mecelletin nisâiyyetin ve neş' fi kadâyâ'l-enûse”, (02.07.2019), <https://doc.aljazeera.net/portrait/2019/7/2/-ماري-عجمي-مأر-مجلة-نفسائية-ونيش-ف-صاحبة-أول-مجلة-نفسائية-ونيش-ف>, (Erişim Tarihi: 09.10.2024).

ما الحب أن تزجو مواصلة
أو أن تظل الدهر من عشقه
الحب معنى لست تدركه
ما لم تر الأنوار منبثقة¹⁸

*Aşk, devam etmesini umduğun bir şey değildir
Yahut sevdiğin kişiye sonsuza dek âşik kalmak
Aşk, manasına tam anlamıyla vâkıf olamadığın bir anlama gelir
Ortaya çıkardığı o parıltıları görmediğin sürece.*

Her zaman hayatla kavgalı biri olarak tanımlanabilecek Mary Acemî; kendi görüşüne, yaşam standartlarına ve ideallerine uygun bir yaşam ortamı bulamadığı için hayatının son yıllarında uzletli çatışmalı bir hayata tercih ederek evine kapanmış, acı tatlı anılarını anımsamayarak kalan ömrünü geçirmiş ve 25 Aralık 1965 tarihinde yetmiş yedi yaşındayken vefat etmiştir. Cenazesine sadece çok yakınları katılmış ve Şam'daki Rum Ortodoks Mezarlığı'na defnedilmiştir.

İsâ Fettûh, Mary'nin ölümünün ardından verdiği bir röportajda kendisine yöneltilen “*Mary Acemî öncü bir yazar olarak tanındı ve tecrübe ettiği durumlar ön plana çıkarıldı, vefatına kadarki hayatının metaforik bir resmini çizebilir misiniz?*” sorusuna şöyle cevap vermiştir:

Mary Acemî, güriütsüz ve patırtısız bir şekilde son yolculuğuna uğurlandı. Cenazesine sadece akrabalarından on altı kişi katıldı, cenazede Fuâd eş-Şâyib dışında başka bir edebiyatçı da yoktu. Şark Kapısı¹⁹ (Bâb şarkî) 'nda bulunan Rum Ortodoks Mezarlığı'na gömüldü. Cenazesine az sayıda kişinin katılmasının sebebi hayattayken de rahibelerin hayatına benzer şekilde uzlet hayatı yaşadığı için insanların zaten vefat etmiş olduğunu zannetmesiydi (.....) Mary Acemî'nin vefatının ardından onu anlatan bir çalışma kaleme aldım; Şam'da, Lazkiye'de İdlîb'de ve Halep'te onun için seminerler verdim. Suriye, Fransız ve Osmanlı idaresi altındayken bu yazarın onlara karşı sarfetmiş olduğu mücadeledeki rolüne insanlar bilsinler diye bu faaliyetlerimle ışık tutmaya çalıştım. Dilerim ki Mary Acemî'nin Şam'da Tûma Kapısı'nda bulunan evi bir müzeye dönüşsün; fakat kütüphane ve piyano gibi bu evdeki eşyaların çoğu maalesef kayıp.

Baskı, çaresizlik ve keder neticesinde Mary Acemî'nin kendini kapadığı evinin duvarları arasında psikolojisi bozuldu ve kimsenin eve girmesini de istemiyordu. 1962 yılında ben o eve girdiğimde piyanist olan kız kardeşi Ellen, Mary'e görünmememi istedi. Ben de evde birinin olduğunu hissedene kadar onu gizlice izledim ve portakal ağacının arkasına saklanarak evi ve içindekilerin tamamını kayda aldım.²⁰

18 Mary Acemî, *Dîvânu Mary Acemî*, Der. ve Thk.: İsâ Fettûh, (Dimaşk: Vizâretü's-sekâfe- Menşûratu'l-hey'eti'l-âmmetî's-Sûriyye li'l-kuttâb, 2016), 61.

19 Şam'ın yedi kapısı vardır. Bunlar; Bâb Şarkî, Bâb Tûma, Babu'l-ferâdis, Bâbu'l-Cenik, Bâb Kîsân, Bâbu's-sağîr, Bâbu'l-Câbiye'dir.

20 Mirna Oğlanyân, “Hivâru'l-'aded: Me'a'l-edîb İsâ Fettûh”, *el-Mevkûfu'l-edebî*, (Suriye: İttihâdu'l-kuttâbi'l-Arab, 2016), 45/540, 133-134.

2. Çağdaşlarının Gözünden: Mary Acemî Kimdir?

Edebiyatçı Vecih Beydûn, Mary Acemî'yi şu sözleriyle anlatmıştır:²¹ “Onu; asil, gururlu, çalışkan, zeki ve kararlı biri olarak biliyorum. Ayrıca zengin bir duygu dünyasına sahiptir. Daha sonra da onun son derece vatansever, son derece koruyucu, yönetilmesi zor ve dürtüst bir kadın olarak tanıdım. Hatta Mütenebbî'nin şu sözü sanki onun için söylenmiş:

أفضلت النساء على الرجال

ولو كان النساء كمن وصفنا

Eğer kadınlar bizim anlattığımız kimseler gibi olsaydı

Kadınlar erkeklere tercih edilirdi.

Suriyeli yazar Sâmî el-Keyyâlî'ye göre “Her iki sanatı bir araya getiren eşsiz bir edebiyatçı ve şâirdi. Hem makale yazdı hem şiir nazmetti hem de İngilizceden çeşitli tercümeler yaptı. Edebiyat alanında muhtelif konferanslar düzenledi ve dersler verdi. Medeniyet tarihinde önemli bir yeri olan Arap milliyetçiliği ve doktrinîyle daima övündü.”²²

Abdulkâdir Ayyâş ise onun hakkındaki şu sözleriyle tarihe not düşmüştür: “Her zaman vatanına sâdık kaldı. Dimaşk'ı çok sevdi. Hem bir şâir hem de bir yazardı. Pek çok meseleyi dillendirdi. Evi birçok şâir ve yazara kucak açtı, onun saatlerce süren sohbetinden istifade ettiler. Başka ülkelerden gelen şâir ve yazarlar sırf onu ziyaret etmek için Dimaşk'a uğradı. Mary Acemî hür bir kadındı. Kadınları destekledi, erkek ve kadınların yeniliğe açık olmamalarını eleştirdi. O, Şam'ın en değerli edebiyatçılarından ve Suriyeli gazetecilerin en cesurlarından biriydi. Hayattayken onu tanıdım, evinde ziyaret ettim, vefatının ardından da evine gittim ve o evin bir müzeye dönüştürülmesini temenni ettim.”²³

Vidâd Sekâkînî (ö. 1999) de Mary Acemî'nin gazetecilik mesleğine vurgu yaparak şunları söylemiştir: “Mary Acemî en özgür gazetecilerden biriydi. el-‘Arûs dergisinin giderlerini temin edebilmek için elinde olan ne varsa hepsini harcadı ve kendisine sunulan tüm yardım tekliflerini reddetti. Bununla birlikte siyasî ve sosyokültürel bilinci yaymak için Arap vatanında ve Arapların göç ettikleri topraklarda çıkarılan Arap gazetelerinde yazmaktan hiçbir zaman geri durmadı. Zaman zaman da okurlarına saf ve hoş şiirleriyle seslenmeyi ihmal etmedi.”²⁴

Meşhur şâir Fâris el-Hûrî ise ona dair düşüncelerini şu beyitle dile getirmiştir:

يا أهل العبقريه
سجلوا هذي الشهاده
إن ماري العجميه
هي ميّ وزياده²⁵

Ey akıl sahipleri, bu dediğimi yazın bir yere

Kesinlikle Mary el-Acemiyye bir Meyy²⁶ ve (belki de) ondan ziyade

Lübnanlı şâir ve yazar Emîn Nahle (ö. 1976)'nin Acemî ile ilgili şu sözleri dikkat çekicidir: “Hem bir erkeğin kalemi kadar sert hem de bir kadınınki kadar nazik bir üsluba sahip başka

21 Havvâş, “Mary Acemî el-Munâdile er-Râide el-Edibe eş-Şâ'ira 1888-1965”, 61.

22 Havvâş, “Mary Acemî el-Munâdile er-Râide el-Edibe eş-Şâ'ira 1888-1965”, 61.

23 Havvâş, “Mary Acemî el-Munâdile er-Râide el-Edibe eş-Şâ'ira 1888-1965”, 62.

24 Acemî, *Divânu Mary Acemî*, 15-18.

25 Fettûh, *Edibât Arabiyyât: Siyer ve dirâsât*, 1, 127.

26 Meyy Ziyâde.

bir kadın yazar tanımadım. Sadece Mary Acemî... Mary Acemî'nin edebiyattaki yeteneğine, üslubuna ancak çok az sayıda kadın yahut erkek yazar erişebilmiştir."²⁷

Türk asıllı Suriyeli şâir Halil Merdem Bek (ö. 1959) de şöyle demiştir: “Bir kadının sadece edebiyat alanındaki cazibesini, baştan çıkarıcılığını severim. Kadın edebiyatında en çok hoşuma giden şey hayâ duygusunun büyüleyiciliğidir. Bu iki mefhum Mary Acemî’de karşılığını bulmuştur. Allah, bu hanıma nadir bulunan bir şiir yeteneği nasip etmiştir. Eğer zamanının çoğunu eğitim-öğretim işleriyle ilgilenmeye, çeviriye ve dergicilik faaliyetleriyle uğraşmaya ayırmayı ve kendisini şiire adanmış olsaydı, bugün bizlere oldukça hacimli bir divan bırakmış olurdu.”²⁸

Suriyeli öykü ve roman yazarı İsmâil Merva, Mary Acemî’nin güçlü kalemini şu sözleriyle methetmiştir: “Mary Acemî, manzum ve mensur çalışmalarında kaleminin kuvvetiyle ön plana çıkardı ve bu iki tarzda da yazanları eleştirebilecek derecede maharet ve bilgiye sahipti, öyle ki er-Râbitatu’l-edebîyye²⁹’nin edebî eleştiri komitesine üye olarak seçildi. Şiirlerini yazarken zarîf ve gösterişli bir üslup kullanırdı; şiirleri için fasih, belîğ, anlam derinliği olan kelimeleri tercih eder, her bir şiirinde belli bir kafîyeye bağlı kalmayı yeğlerdi.”³⁰

Suriyeli yazar Nâdyâ Hüst (d. 1935), Acemî’yi şu sözleriyle anlatmıştır: “Gönlü temiz, kalbi aydınlık, vatansever, isabetli görüşleri olan, cesur, anlayışlı ve olağanüstü birisiydi. Anlatmak istediklerini de açık seçik bir dille kaleme aldı.”³¹

3. Şâir Kimliğiyle Mary Acemî

Klasik Arap kültüründen beslenen ve bu alanda Cahiliye Dönemi’nden itibaren birçok araştırma ve inceleme yazısı kaleme alan Mary Acemî, “Bejne’l-kadîm ve’l-cedîd” isimli makalesinde klasik edebiyata dair görüşlerini şu satırlarıyla aktarmıştır:³²

Klasik Arap edebiyatından, klasik edebiyatın çağdaş yazarlar üzerindeki tahakkümünden, klasik edebiyatı arzuladıkları “en iyi örnek/ideal” olarak görmeye devam eden büyük şâirlerimizin hayallerindeki o ağırlıktan, o şâirlerin ifadelerini döktükleri harika kalıplardan (vezinlerden), onları güzelliğe tapmaya ve sadece güzeli sevmeye yönlendiren o yüce ilhamdan bıkip usanan kimseler var. Bana göre bu kadim edebiyatı korumamız ve ona hakkını teslim ederek zamanında gösterilen saygıyı aynı şekilde bizim de göstermemiz gerekir.

27 Fevz el-Fâris, “Mâry Acemî... Râidetu nahdati’n-nisâ’ fi Sûriyâ ve muntekadetu’n-nahdati’n-nesevîyye el-mezi’üme fi zemenihâ”, (12.09.2021-Şam), <https://www.syria.tv/ماري-عجمي-جريدة-نهضة-النساء-في-سوريا-ومنطقة-النهضة> (Erişim Tarihi: 27.12.2024).

28 el-Fâris, “Mâry Acemî... Râidetu nahdati’n-nisâ’ fi Sûriyâ ve Muntekadetu’n-nahdati’n-nesevîyye el-mezi’üme fi zemenihâ”.

29 er-Râbitatu’l-edebîyye; 1949 yılında Arjantin’de George Saydah’ın kurduğu bir mehcet edebiyat derneğidir. Önde gelen üyeleri arasında Arjantin’e göç etmiş olan Suriyeli şâirler İlyâs Konsol (ö. 1981), Zekî Konsol (ö. 1994), Cevâd Corcis Nâdir (ö. 1985), Yûsuf es-Sârimî (ö. 1986), Suriyeli gazeteci ve siyasetçi Abdullatif el-Yûnis (ö. 2013), Lübnanlı şâir ve gazeteci George Assâf (ö. 1957) ile Lübnanlı şâir ve yazar Abdullatif el-Haşen (ö.?) bulunmaktaydı. Dernek, George Saydah’ın 1951 yılında Arjantin’den Suriye’ye dönmesiyle kapatılmıştı.

30 Abdulhamîd Dâvûd, “Mary Acemî: Râidetu’s-sahâfeti’n-nisvîyyeti’s-Sûriyye”, *Mevkû’u Cedeliyye*, (18.07.2023), <https://www.jadaliyya.com/Details/45205>, (Erişim tarihi: 03.01.2025).

31 Dâvûd, “Mary Acemî: Râidetu’s-sahâfeti’n-nisvîyyeti’s-Sûriyye”.

32 Murkade, “Mary Acemî: Râidetu’l-edebî’n-nisâ’ fi diyârî’s-Şâm”, 127.

Klasik edebiyattan şikâyet edenler iki sebeple ondan yüz çeviriyorlar. İlki başta manzum eserlerin olmak üzere çok fazla medih ve hiciv ihtiva etmesi; ikincisi ise bir kelimenin birçok manaya delalet etmesi sebebiyle kastedilen manayı anlamada ortaya çıkan zorluk ve sözcük seçerken o sözcüğün kafiye ile vezne uygunluğunu gözetmenin gerekliliğidir. Değiştirilmesi gereken tek husus ise başlı başına sunuş üslubudur.

Mary Acemî kimseden korkmayan, cesur ve açık sözlü bir yazardı. Eleştirileri sertti. Çeşitli yazarlara dair görüşlerini aktaracağı yazılarında onları çağdaşlarıyla karşılaştırarak okuyucuya sunardı. Mesela Mihâil Nu‘ayme‘yi anlatacaksa onu Cibrân Halil Cibrân‘la mukayese ederek anlatırdı. Kadınların durumundan bahsederken erkeklerle kıyas etmek suretiyle onların sorunlarına ışık tutmayı hedeflerdi. Yine Doğulu kadını Batılı kadınla karşılaştırırdı³³.

Mary Acemî‘nin kendini şiire adadığı ve çağdaş şâirlerle kıyaslandığında nadiren görülen bir şiir yazma kabiliyetine sahip olduğu bilinmektedir. Şiirlerini topladığı bir divanı mevcut olup bu divan Âsâ Fettûh tarafından derlenip Suriye Kültür Bakanlığı Yayınları‘ndan 2016 yılında çıkmıştır. Divanda elli dört adet müstakil şiir bulunmaktadır. İlkbaharın gelişi ve doğanın canlanması, sabah ve tan vaktinin eşsiz manzaraları, yıldızlar, ay ve deniz, çöl gibi tabiat konulu şiirlerinin yanı sıra Şam, Bağdat ve Lübnan‘ın doğal güzelliklerini de tasvir ettiği manzumeleriyle sevgi, ölüm ve rüya konulu soyut kavramları anlattığı şiirleri de dikkat çekicidir. Ayrıca Fâtıma el-Yeşrutıyye (ö.1979)³⁴ ve Ahmed Şâkir el-Kermî (ö. 1927)³⁵ için yazmış olduğu şiirler bu divanda yer almaktadır. Yine çiftçilerin durumunu, çocukları, şâirleri ve hatta savaş meydanındaki askerleri de anlattığı toplumsal içerikli şiirleri bulunmaktadır. Divanında toplanmış olan manzumelerinin dışında farklı müstakil şiirlerinin de var olup bir kısmının kaybolmuş bir kısmının çalınmış bir kısmının ise müsvedde kağıtlarda yazılı hâlde birinin onları neşretmesini beklediği de bilinmektedir.

Yukarıda değinildiği üzere şiirlerinin çoğunda doğa tasvirleri dikkat çekmekle birlikte özellikle Şam‘ı ve Guta bölgesinin tabiatı ile göz alıcı bahçelerini, Lübnan‘ın tabiat güzellikleri ile ilkbahar mevsiminin büyüleyici atmosferini ayrıntılı olarak bu manzumelerinde tüm maharetiyle betimlemiştir. Pek çok şâirin ziyaret edip bağrında büyüttüğü ve onlara ilham kaynağı olan Şam, Mary Acemî‘nin şiirlerinin de ortak konusudur. İlkbahar mevsiminde güllerin ve fesleğenlerin çiçek açması, bu çiçeklerin eşsiz kokusu, yeşeren ve meyve veren ağaçlar ile misk kokuları da Şam‘la ilişkilendirilerek âşğın maşûkuna, sevgilinin sevdiğine serenadı gibi Mary‘nin pek çok manzumesinde kendine yer bulmuştur:

33 Murkade, “Mary Acemî: Râidetu‘l-edebi‘n-nisâi‘ fi diyâri‘ş-Şâm”, 129.

34 Fâtıma el-Yeşrutıyye (d. 1891- ö. 1979), Filistin‘in Akka şehrindeki Şazeliyye tarikatının kurucusu Şeyh Ali el-Yeşrutî‘nin kerimesidir. Döneminin dikkat çeken hanım sufilerinden biridir. Tasavvufa, tarikata ve ailesine dair *Mesireti‘ fi tariki‘l-hak, Rihle ile‘l-hak, Mevâhibü‘l-hak ve Nefehâti‘l-hak* isimli dört eseri mevcuttur, *Mesireti‘ fi tariki‘l-hak* adlı eseri Filistin Müslümanlarının 1948-1978 yıllarında çektiği acıları anlatması bakımından dikkat çekicidir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Ahmet Kavas, “Yeşrutî”, *TDV*, c. 43, (İstanbul: TDV, 2013), 499-500.

35 Ahmed Şâkir el-Kermî, Filistin asıllı edip, eleştirmen ve mütercimdir. Filistin‘in Batı Şeria bölgesinde yer alan Tulkarim şehrinde dünyaya gelmiştir. Ezher‘de öğrenim görmüş ve 1925 yılında Suriye‘de *el-Mizân* adlı bir dergi çıkarmıştır. *el-‘Arûs*‘un yazarlarından biri olan el-Kermî, 1927 yılında vefat etmiştir.

دمشق إذا غبت عن ناظري فرسمك في حسنه الزاهر
مقيم على الدهر في خاطري
إذا فتّح الورد في روضتك وغنى الهزار على دوحتك
يهب نسيب الصبا هاتفا أما والذي طاب من تربتك
سمعت شتات الأغاني فما اهتزت اهتزازي لأتشودتك
ولا عبقت نفحة في الفضا ألد وأطيب من نفحتك³⁶

*Dımaşk, eğer baktığım yerde yoksan Göz alıcı güzelliğe sahip görüntün
Sonsuza dek hatırımda kalacak*
Güller senin bahçende açıp Bülbül de ulu çınarında şakıdığında
Sabâ rüzgârı şöyle uğuldayarak eser: O hoş topraklara ant olsun ki!
Türlü türlü şarkılar da duydum Ancak onlar ne senin şarkın gibi içimi titretti
Ne de senin kokundan daha hoş Daha tatlı bir koku fezada yayıldı.

Şam ve Lübnan dışında Filistin'e olan sevgisi de onun şiirlerinin konuları arasında kendine yer bulmuştur:

وأنت أبي على رغم التناهي فلسطين العزيرة أنت أمي

Sevgili Filistin, sen benim annemsin Ve babamsın aradaki mesafeye rağmen

Acemî, doğa sevgisini akasya ağacının ihtişamlı ve görkemli oluşuna işaret ederek ifade etmiş, ağacın şanı ve yüceliğine karşı göğsünde bir sızı hissettiğini şu dizeleriyle anlatmıştır:

أسعديني يا دوح حان اللقاء حدّثيني فإبنا شركاء
وبنا هرّة العلاء والوفاء³⁷ نحن صنوان في سهاد ووجد

Ey akasya! Konuş benimle biz arkadaşız Sevindir beni, buluşma vakti geldi!

İkimizin de gözüne uyku girmez ve biz iki tutkunuz Vefa ve yücelik duygusuyla ürperir içimiz!

Mary Acemî'nin başka bir manzumesinde okuyucu yine tabiat tasvirleriyle karşılaşır. Şam'ın bahçelerini, Guta bölgesinin cezbedici manzaralarını, tabiat güzelliklerini, bahar ayının doğaya kattığı nefaseti şu dizeleriyle aktarmıştır:

فلقد أضربك السهر خَلّ اللواعج والفكر
م مع العبير المنتشر و امرح بجنّات الشأ
والموج يعبث بالدرز حيث الربيع مخيم

36 Acemî, *Dîvânu Mary Acemî*, 113.

37 Acemî, *Dîvânu Mary Acemî*, 98.

احتجب الربيع وما سفر³⁸

Acıları ve düşünceleri rahat bırak

Ve etrafa yayılan hoş rayihasıyla

(O bahçeler ki) baharın çadır kurduğu

Bahar çekip gitmediği sürece

أنا أعشق الأزهار ما

Çünkü zarar verir sana gece uykusuz kalmak

Şam'ın bahçelerinin tadını çıkar!

Dalgalarınca inci tanelerini umarsızca sürüdüğü yerdire.

Çiçeklere tutkunum.

Mary Acemî hiç evlenmediği için her ne kadar annelik duygusunu tatmamış olsa da çocukları şiirlerinde güzellikleriyle, saflıkları ve geleceğe dair umutlarıyla adeta savunurcasına konu edinmiştir:

هم الأطفال

كصفو الراح في كأس الشراب

وإن جزعوا اقتفوا أثر الشهاب

وما وهم على متن السحاب

وحبيهم هوى أهل اللباب³⁹

هم الأطفال في الفردوس حلوا

خفاف كالطيور إذا اطمأنوا

خيامهم على جنات عدن

شرعهم الهوى واللفظ در

Onlar Çocuklardır

Onlar, cennetteki çocuklardır

Gönülleri huzurluyken kuşlar gibi özgürler

Aden cennetinde kalırlar

Onların yolu sevgi, sözleri ise çok değerli

Şarap kadehindeki tertemiz bir içki gibi tatlı

Üzülürlerse kayan yıldızın izini sürerler

Bulutların suyuna kanarlar

Tutkuları ise gönül insanlarının arzularıdır

Başka bir şiirinde baba şefkatinden ve anne kucağının sıcaklığından mahrum kalmış yetim bir kız çocuğunun duygularını fevkalade ve eşsiz bir üslupla tasvir etmiştir:

حتى البشاشة في الغابات تذكيتها

هل الفجیعة قد حلت بمهديها؟

وهل توارى عن الأزهار شاديها؟⁴⁰

تنأى عن الصحب لالهو ولا مزح

:وتسال الدُمیة الخرساء في وله

أ مات بابا فما ألقى له أثرها

Arkadaşlarından uzak duruyor ne neşesi var ne keyfi

Ormanların neşesi bile onun içini coşturmuyor

Ve dilsiz oyuncak bebeğine şaşkınlık içinde soruyor:

Anne babasının başına bir musibet mi geldi

Babası öldü ve hiçbir iz dahi kalmadı mı ondan

Yoksa bülbülü de çiçeklerden mi saklandı

38 Acemî, *Divânu Mary Acemî*, 33.

39 Acemî, *Divânu Mary Acemî*, 123.

40 Acemî, *Divânu Mary Acemî*, 132.

Acemî bizzat neşrettiği *el- 'Arûs*'ta Arap topraklarında hüküm süren İngiliz ve Fransızlara karşı düşüncelerini açık bir şekilde dile getirmekten asla geri durmamıştır. İngiliz ve Fransızların Arap ülkelerinin kontrolünü ele geçirdiği ilk dönemler Mary Acemî Batı medeniyetine hayranlık duymaktaydı ve kendi iddiasına göre Arap dünyasında asırlardır süregelen geri kalmışlıktan onları ancak Batılı güçlerin kurtaracağına inanmaktaydı. Bu sebeple Fransız ve İngilizlerin topraklarında bulunmasına dair iyimser bir tavır takınmıştı. Bu iki medeniyetin yapılacak reformlarla Arap toplumunu kalkındırıp insan haklarına dair hak ettikleri değeri topluma bahşedeceklerini, bu toprakları adaletle yöneteceklerini ve bağımsızlıklarını onlar sayesinde kazanabileceklerini düşünmüştü. Ne var ki bu iki devletin Arap topraklarındaki varlığının asıl amacı ortaya çıkıp Arap ülkelerinin bağımsızlaştırılması yahut her alanda uygarlaştırılmalarına dair bir hedeflerinin olmadığı, aksine bu topraklardaki zenginlikleri yağmalayıp buraları sömürgeleştirme maksatları anlaşılınca Acemî'nin Batılılara karşı tutumu değişmişti. Nitekim Fransız yetkilileri ve askerlerini yazdıklarıyla hicvetmeye, toplumu onlara karşı ayaklandırmaya ve halka devrim çağrısında bulunmaya başlamıştı. Susması ve sakin olması için Fransız yetkililerin ve askerlerin kendisine rüşvet teklif ettiğini dile getirmiş ve bu durum karşısında toplumun artık mevcut duruma isyan etmesi gerektiğini şu dizeleriyle aktarmıştı:

كان البلبل في أيكته

يتغنى بالقوافي العامرة

فرمى الكأس وألقى نايه

ومضى للحرب نفساً ثائرة⁴¹

Ormandaki bülbül gibiydi

Çok kafiyeli şarkular söylerdi

Kadehini attı ve neyini fırlattı

Âsi bir ruhla savaşa gitti

Mary Acemî, ülkeye hâkim olan sömürgecileri eleştirirken kendi milletine de uyanması ve kendi topraklarına sahip çıkmaları konusunda çağrıda bulunmuştur. Artık Suriye halkının içinde bulunduğu derin gaflet uykusundan bir an önce uyanması ve gözlerindeki uyku mahmurluğunu gidermesi gerektiğini dile getirmiştir:

أين الروانع والغرز؟

دكم القديم و ما بُهْر؟

د أسى على حظ عثر؟⁴²

يا قوم أين ربيعكم

أين الصفاء وأين مجد

لبست رياضكم الحدا

41 Acemî, *Dîvânu Mary Acemî*, 37.

42 Acemî, *Dîvânu Mary Acemî*, 36.

Ey insanlar baharınız nerede?

Huzur(unuz) nerede?

Bahçeleriniz matem mi giydi

Nerede ihtişam(ınız) ve gurur(unuz)?

Nerede eski şan(ınız) ve (onu) gölgeleyen ne?

Bir talihsizliğin üzüntüsüyle

Şâir, yazılarında ve manzum çalışmalarında daha önce herhangi bir edebiyatçının konu edinmediği hususlara da değinmiştir. Yerel ekonomiyi desteklemek, halkı buna teşvik etmek ve yerel ürünlerin kullanılması için topluma çağrıda bulunmak, söz konusu konular arasında yer alır. Nitekim Acemî, kentte yaşayan seçkin sınıftan beklenmeyen cüretkâr bir tutumla işçi ve çiftçi sınıfını desteklemek için yazdığı *Emelu'l-fellâh* (: Çiftçinin Umudu) başlıklı şiiriyle Londra'da 1947 yılında Britanya Yayın Kuruluşu (BBC)'nun düzenlediği bir yarışmada birincilik ödülü kazanmıştır:

لما شِمتَ بالريحان حسن المخايل

على وجهه منه اتقاد المشاعل

وعلق أقراط الغصون الحوامل

وكعبته الخضراء حجّ القوافل⁴³

هو الزارعُ الفلاحُ لولا جهاده

هو الطود للعبء الثقيل وقد بدا

نبيّ فقد أوحى إلى القفر بالشذى

رسالته طيبٌ وجنى ونشوة

O ekip biçen bir çiftçidir, eğer ki onun çabası (tecrübesi) olmasaydı

Hoş kokusuyla doğanın güzel görüntüsünü müşahede edemezdin.

O ağır yükün dayanağıydı

Meşalelerin alevi onun yüzüne vururdu.

O bir elçiydi çöle hoş kokular yayan

Ve ağacın dallarına salkımlar takan.

Onun maksadı hoştur, ektiğini biçmektir, canlılık kazandırmaktır

Onun yeşil kabesi (tarlası) ise kervanlar için hac yeridir.

Yukarıda da belirtildiği üzere sömürgeciliğe karşı tavizsiz tutum ve yazılarıyla döneminen dikkat çekici isimlerinden olan Mary Acemî, özelde Suriye toplumunu ilgilendiren hassas konular üzerinde görüşlerini dile getirme konusunda tereddütsüz davranmıştır. Eserlerinde ve konuşmalarında vurguladığı mevzulardan biri de kadınların sosyal hayattaki konularıdır. Annelere kızlarını eğitime konusunda çağrıda bulunan Acemî, kız çocuklarının ergenlik döneminde biyolojik sebepler dolayısıyla hem dış görünüşlerinde hem de iç dünyalarında birtakım değişiklikler meydana geldiğini ve bunların kolaylıkla, utanılıp sıkılmadan baş edilebilecek hususlar olduğunu onlara açıklamaları gerektiğini söylemiştir.

43 Acemî, *Dîvânü Mary Acemî*, 127-128.

4. Mary Acemî'nin Edebî Faaliyetlere Katkıları ve Eserleri

Mary Acemî'nin vefatının ardından geriye bıraktığı en önemli eserinin on bir cilt halinde yayınlanan *el-'Arûs* adlı dergi olduğu söylenebilir. İngilizceyi çok iyi bilen Acemî kendi dergisi olan *el-'Arûs*'ta makalelerini yazıp neşretmekle yetinmemiş; Dorothea Dix (ö. 1887), Louisa May Alcott (ö. 1888) ve Allen Robinson (ö. ?) gibi İngiliz ve Amerikalı yazarların eserlerini çevirmenin yanı sıra Basil Joseph Mathews (ö. 1951)'in *el-Mecdeliyyetu'l-husnâ* ve *Emcedu'l-ğâyât* romanlarını da Arapçaya tercüme etmişti.⁴⁴ Bunların dışında da şiirlerini bir araya getirdiği bir şiir kitabı ve Şam'da er-Râbitatu's-sekâfiyyetu'n-nisâiyye tarafından neşredilen birbirinden bağımsız mevzuları konu edinen makalelerini muhtevi bir kitabı mevcuttur.⁴⁵

Nâzik el-Âbid ile beraber şehit çocuklarının eğitimini üstlenmek amacıyla 1920 yılında *Benâtu'ş-şuheda* isimli okulu kurmuştu. Yine el-Âbid, Fâtıma Merdam ve Selvâ el-Ğazzî ile *Yakazatu'l-mer'eti'ş-Şâmiyye* ve *Nûru'l-fayhâ* isimli iki dernek ile *en-Nâdi'l-edebiyyu'n-nisâi* (Kadınlara Ait Edebiyat Derneği)'yi açmıştı.⁴⁶ Mary Acemî, Suriye'deki kadınların edebî, kültürel ve sosyal alanlardaki faaliyetlerini artırmayı hedefleyen, bunun yanı sıra kadınların eğitimini maddi anlamda da destekleyen bu topluluğun açılış toplantısında şu demeciyle dikkatleri çekmişti:

*Bir ülkede kadın-erkek arasında ilim ve irfan alanında denge sağlanmadıkça ve ilmî araştırmalar iş birliği içinde yapılmıyorsa orada reform yapılması mümkün değildir. Kadınların eşitlik isteğine dair çılgınlıkları doğal ve kaçınılmazdır. Tarihe dönüp bakarsak haklı olduğumu göreceksiniz. Tarihin sayfalarını çevirirseniz anneliğin babalıktan daha eski olduğunu görürsünüz.*⁴⁷

Adı geçen derneğe Suriye'nin önde gelen varlıklı ailelerine mensup kadınlar da üye olmuştu. Kadınları dönemin muhafazakâr ideolojisinden uzaklaştırmayı ve toplumsal kısıtlamalardan kurtarmayı amaçlayan bu dernek; ayrıca onların toplum içinde resmî ve sosyal haklar elde etmeye vesile olmalarının yanı sıra Suriye toplumunu da işgalden kurtarmayı hedeflemişti. Suriye'nin farklı şehirlerinde faaliyet gösteren kadın cemiyetleriyle birlikte Acemî'nin kurduğu *en-Nâdi'l-edebiyyu'n-nisâi* de Suriye feminizminin ilk dalgası⁴⁸ olarak addedilen adımlardan biri haline gelmişti.

Suriye Fransız işgali altındayken Mary Acemî'nin, dönemin öne çıkan edebiyat ve kültür dergilerinden biri olan *Mecelletu's-sekâfeti's-Suriye*'de görüşlerini cesurca dile getirdiği ve dikkat çekici makaleler yayınladığı görülmüştür. Her ne kadar bu dergi sadece on sayılık kısa ömürlü bir yayın olsa da özellikle Mary Acemî'nin “en-Nahdatu'n-nisâiyye fi Sûriyâ ve Lübnân” (: Suriye ve Lübnan'da Feminist Uyanış Hareketi) başlıklı makalesi Suriye'nin

44 Sâtik, “Mary Acemî.. Sâhibetu evveli mecelletin nisâiyyetin ve neşş fi kadâya'l-enûse”.

45 es-Sağır, “Mary Acemî: Edeb..Şi'r..ve Nidâl”, 45.

46 Acemî, *Divânu Mary Acemî*, 13.

47 el-Fâris, “Mâry Acemî... Râidetu nahdati'n-nisâ' fi Sûriyâ ve muntekadetu'n-nahdati'n-neseviyye el-mez'ûme fi zemenihâ”.

48 Dellair Yousef, “Mary Ajami: Snapshots from a Life of Activism”, (01.10.2021), <https://syriauntold.com/2021/11/01/mary-ajami-snapshots-from-a-life-of-activism/>, (Erişim tarihi: 17.12.2024).

edebiyat dünyasında kalıcı bir iz bırakmıştır. Acemî, Suriye ve Lübnan'da benzer amaçlar doğrultusunda faaliyet gösteren ve toplumsal yaşamın çeşitli yönlerine yeni bir ruh kazandırmayı hedefleyen edebî cemiyetlerden bahsettiği bu yazısında, bu cemiyetlerin ortaya çıkışından on yıl sonra çabalarının nasıl bir fayda sağladığı, bu cemiyetlerin kadınların edebî seviyesini ne ölçüde yükseltebildiği ve toplumsal reform gerçekleştirmede ne kadar etkili olduğu sorularını gündeme getirmiştir.⁴⁹

1921 yılında ise Lübnan'da Cem'iyetu'r-râbitati'l-edebiyye (Yazarlar Birliği Derneği)'ye ilk kadın üye olarak seçilmiş, aynı yıl Şam'da Halil Merdam Bey (ö. 1959)'in kurduğu, üyeleri arasında Fahrî el-Bârûdî (ö. 1966) ile Şefîk Cebrî (ö. 1980) gibi meşhur isimlerin olduğu *er-Râbitâtu'l-edebiyye* (: Edebiyat Topluluğu) ismiyle bilinen cemiyetin tek kadın üyesi olarak mezkûr topluluğun çatısı altında düzenlenen edebî faaliyetlere katkı sunmuştur. Ne var ki bu cemiyet üç yıl sonra Fransızlar tarafından kapatılmıştır. Bunun üzerine Mary Acemî kendi evini, aydınların sosyal mevzularda tartışıp görüş alışverişi yaptığı ve kadim kültürlerinin korunması gerektiğine inanan genç edebiyatçıların akın ettiği bir meclis haline getirmiştir.⁵⁰

5. *el-'Arûs* Dergisi

Daha önce belirtildiği üzere Mary Acemî'nin eğitim amaçlı farklı ülkelerde bulunması, ona yaşamla ilgili genç yaşta tecrübe kazanma ve farklı konularda bilgi edinme hususunda fırsat sağlamıştır. Farklı alanlarda eğitim alması, muhtelif Arap ülkelerinde çalışması ilim ve tecrübe kazanmasına vesile olmuştur. Kültürel müktesebatını ise okuyup mütalaa ettiği kitaplar, edip ve şâirlerle edebiyat ve topluma dair sohbetleri, dergi ve gazetelerde neşrettiği çalışmaları ile elde etmiştir. İnsanlarla olan ilişkilerinde edinmiş olduğu deneyimler de kendini iyi ifade etme melesini daha da geliştirerek onu daha özgüvenli yapmış, ayrıca gazetecilik mesleğinin ince detaylarını öğrenmesi için ona fırsat tanımıştır. Bütün bunlar genç yaşta Bilâdu's-Şam'daki kadınların sesi olacak bir dergi çıkarmasını da sağlamıştır.⁵¹

Gazeteciliğe gönül vermiş olan Mary Acemî; bu mesleği düşüncelerini ifade etmenin, özellikle de Suriye'nin Osmanlı ve Fransız idaresi altında olduğu döneme, sosyal reforma, kadını cehaletten ve korkularından kurtarmaya dair görüşlerini dile getirmenin en iyi yolu olarak görmüştür. Ayrıca kadının cehaletle mücadele etmesi ve Arap dünyasının çağdaş medeniyetler seviyesini yakalamak için ilerleme yolunda çaba sarf etmesi gerektiğine yönelik çağrıda bulunmuştur. Bu düşünce ve hedeflerini önceleri Şam, Beyrut, Zahle ve Hama'da yayınlanan bazı gazetelerle yazışıp onlara makalelerini göndermek suretiyle gerçekleştirmeyi başarmıştır. Ancak amaçladıklarını hayata geçirebilmek için bunun ötesinde bir şey yapması gerektiğini düşünmüş ve İskenderiye'de *el-'Arûs* diye adlandıracağı kadınlara özgü bir dergi kurmaya karar vermiştir. 1910 tarihinden itibaren bu dergiyi aylık olarak Şam'da çıkarmaya başlamış

49 Fettûh, *Edîbat Arabiyyât: Siyer ve dirâsât*, 127-135; el-Fâris, "Mâry Acemî... Râidetü nahdati'n-nisâ' fi Süriyâ ve muntekadetu'n-nahdati'n-neseviyye el-mez'ûme fi zemenihâ".

50 es-Sağîr, "Mary Acemî: Edeb..Şi'r..ve Nidâl", 43; Fettûh, "Safahât matviyye min kifâh Mary Acemî", 132.

51 es-Sağîr, "Mary Acemî: Edeb..Şi'r..ve Nidâl", 43.

ve ilk sayısının önsözünde okuyucularına şu sözlerle seslenmiştir: “*İlim ve bayrak semasında vatanseverlik nimetini dileyerek, düşünce ve gönül mürekkebiyle evlilik akdini imzalayarak, taptaze umutlar ve sevgi çiçekleriyle başları taçlandırılmış, özgürlüğünün ayakları üzerine diz çökmüş halktan başka damadı olmayan bir gelin...*”.⁵²

el-‘Arûs, 1910 yılının Aralık ayının başında Kostantîn Yanni⁵³ (ö.1947)’nin teşvikiyle Şam’da kurulmuştur.⁵⁴ Suriye’de yayınlanan ilk kadın dergisi ve Muhammed Kürd Ali’nin *Muktebes*’inden sonra Şam’da çıkan ikinci dergi olma özelliğini kazanmıştır. Mary Acemî henüz 22 yaşındayken kurmuş olduğu bu derginin tüm yazı işlerini kendisi üstlenmiş ve yayın masraflarını da bizzatıhi karşılamıştır. Kadınlara özgü, ilmi, edebî, sağlığa dair ve eğlendirici metinlerin bulunduğu bir dergi olarak tanımladığı *el-‘Arûs*’un şiarını “*Muhakkak ki saygınlık/ itibar denilen şey, yeryüzünü gökyüzünün çiçekleriyle bezesinler diye kadınlara verilmiştir.*” cümlesiyle okuyucuların hafızasına kaydetmiştir. Aslında Acemî basit bir ifadeyle burada “yıldızlar, gökyüzünün çiçekleriyken, kadınlar yeryüzünün çiçekleridir” demek istemiştir.

el-‘Arûs’un önsözünde ise derginin bölüm tasnifini şu sözleriyle izah etmiştir: “*Dergide ele alınan konuları üç bölüme ayırmanın gerekli olduğunu düşündüm. İlk bölüm edebiyat ve tarih konularına tahsis edilecek; ikinci bölümde ev işlerinden en önemli konular ve hanımlara en faydalı olacak mevzular seçilip çocukların hastalıklarının keyfiyeti ve onlara nasıl bakılması gerektiğine dair hususlar işlenecek; üçüncü kısım ise fikra, röportaj, eğitici ve edebî hikâyelerden oluşan eğlendirici başlıklara ayrılacaktır.*”⁵⁵ Acemî bu dergi vasıtasıyla hemcinslerine “*kadınlar, kendilerine tanınmayan haklarının farkına varıp onları ne zaman geri kazanırlarsa işte o zaman ülkenin güçlenmesinde ve insanlığın ilerlemesinde önemli bir rol oynayacaklardır*”⁵⁶ mesajını vermeye çalışmıştır, bu dergi sayesinde de insanların vicdanına dokunup onların duygularını iyileştirmeye gayret edeceğini vurgulamıştır. Bununla birlikte derginin ilk sayısının önsözünde yine erkeklere “*Kadınlarınızı eğitin, böylece onlar da yükünüzü hafifletirler ve çocuklarınızı (bilinçli) erkek ve kadın olacak şekilde yetiştirirler.*”⁵⁷ diye seslenerek eğitilmiş bir kadının iyi bir toplum yaratmadaki ehemmiyetine dikkat çekmiştir.

Derginin yayın hayatına girdiği dönem ise Şam’ın siyasî durumu itibarıyla dikkat çekicidir. *el-‘Arûs* kurulduğunda Sultan Abdülhamid’in tahttan indirilip yerine İttihad ve Terakkî Cemiyeti’nin desteğiyle Mehmed Reşad (V. Mehmed)’in getirilmesinin üzerinden yaklaşık bir yıl yedi

52 Mary Acemî, “Mukaddime (Önsöz)”, *Mecelletu’l-‘Arûs*, 1/1, (Şam, Aralık 1910), 1; “Mārī ‘Abduh ‘Ajāmī, “al-‘Arûs”, *AUB Libraries Online Exhibits* içinde, (26.08.2024),), <https://online-exhibit.aub.edu.lb/items/show/4177>, (Erişim tarihi: 29.12.2024); el-Yâfi, “Mary Acemî: Hayâtuhâ ve edebuhâ ve neşâtuha”, 10; Dominique Cadinot, “From the Holy Land to the New World (and Back): Transnational Arab Feminism in the Early Twentieth Century”, *Journal of American Studies of Turkey*, 38, (2013), 42.

53 Kostantîn Yanni; (d.1885-ö.1947) Büyük Arap Devrimi’ne şahitlik etmiş olan Beyrutlu bir subaydır, ayrıca bir edebiyatçı, politikacı ve müfekkirdir. <https://ar.wikipedia.org/wiki/قسطنطينين>, (Erişim tarihi: 18.11.2024).

54 Derginin ilk sayıları Humus’ta bulunan Humus Gazetesi Matbaası’nda basılmıştır.

55 Acemî, “Mukaddime (Önsöz)”, *Mecelletu’l-‘Arûs*, 2; “Mārī ‘Abduh ‘Ajāmī, “al-‘Arûs”, *AUB Libraries Online Exhibits* içinde, 1; el- Murkade, “Mary Acemî: Râidetü’l-edebi’n-nisâ’î fi diyâri’ş-Şâm”, 124.

56 Murkade, “Mary Acemî: Râ’idetu’l-edebi’n-nisâ’î fi diyâri’ş-Şâm”, 124.

57 Acemî, “Mukaddime (Önsöz)”, *Mecelletu’l-‘Arûs*, 2.

ay geçmişti. O dönemde Turancılık düşünce akımı hâkimdi. *el-‘Arûs* gibi Bilâdu’ş-Şam’da ortaya çıkan sâir dergiler için bu akım bir ilham olmuştu ve Arap dilini geliştirmek, Arap milliyetçiliğini ve Arap kültürünü yaymak için Arap aydınları arasında bir bilinç oluşmuştu.⁵⁸

“Kadının ruhunda kötülük tohumlarını yok eden bir gücün, elinde zulmün karanlığını yırtan bir silahın, dudaklarının arasında insanlığın yükünü hafifleten bir tesellinin olduğuna inananlara; ayrıca gayret ve haysiyet sahibi kimselere, kızlarını cehennem gibi bu çarpık ortamdan kurtarmak için ellerini uzatanlara dergimi armağan ediyorum.”⁵⁹ diyerek muhataplarına seslenen Mary Acemî, dergiyi ilk dönemlerinde otuz iki sayfa olarak neşretmiştir, sonraları derginin sayfa sayısı kırkiki bulmuştur. Bu dergi 1914 yılının sonbaharına kadar yayın hayatına devam etmiştir. Bu tarihe kadar çıkan dokuz sayı, üç cilt halinde neşredilmiştir. Bu sayılarda yayımlanan tüm telif yazılar ve tercümelemler Acemî’ye aittir.⁶⁰ Acemî dergide siyasî düşüncelerine dair cüretkâr yazılar da yayımlanmıştır. Bu yazıları “Leylâ” müstear ismiyle imzalamıştır. I. Dünya Savaşı yıllarında dergi (1914-1918) yayımlanamamıştır. Savaşın ardından Ekim 1918’de onuncu sayısı ile yeniden yayın hayatına geri dönen *el-‘Arûs*, 1926 yılına kadar okuyucusuyla buluşmaya devam etmiştir. Ancak Fransız sultasına dair ağır eleştirilerini dile getirdiği ve onlara karşı devrim çağrısında bulunduğu yazıları ve şiirleri sebebiyle *el-‘Arûs* bir daha yayın hayatına dönmek üzere 1926 yılında son kez Fransızlar tarafından kapatılmıştır.⁶¹

el-‘Arûs adlı derginin içeriği ilk bölüm tarih, ikinci bölüm edebiyat, üçüncü bölüm ise mizah, ev işleri ve idaresi ile çocuk hastalıkları ile ilgili yazıların neşredildiği üç ana kısma ayrılmıştır. 1913 yılından itibaren dergi nitelik açısından daha iyi bir hale gelmiştir. Dergide çok farklı alanlarda makaleler neşredilmeye başlanmış ve makale sayısında gözle görülür bir artış yaşanmıştır. I. Dünya Savaşı’nın çıkışına kadar durum bu şekilde devam etmiştir. Ancak savaşla birlikte yayın hayatına ara veren dergi 1918’de yeniden neşredilmeye başlamış; 1925’e kadar sürecek ikinci yayın döneminde muhtevası da değişmiş; birçok Arap yazar ve şâirin şiir, öykü ve roman türündeki çalışmalarını okuyucusuyla buluşturduğu bir mecra haline gelmiştir. Yine de bu dergide zaman zaman kadın konulu meselelerin, evlilik hayatına dair mevzuların, çocuk bakımıyla ilgili birtakım nasihatlerin, kıyafet seçimi ve yemek hazırlama gibi gündelik konuların anlatıldığı yazılar okuyucunun dikkatine sunulmuştur.⁶²

el-‘Arûs’a daha da yakından bakılacak olursa derginin ilk iki bölümünün tarih ve edebiyat konularına ayrıldığı belirtilmişti; derginin ilk sayılarında bu bölümlerde tarihte yaşamış olan meşhur kraliçeler, sanatçılar, edebiyatçıların biyografilerine yer verildiği görülmüştür. Mesela

58 el-Yâfi, “Mary Acemî: Hayâtuhâ ve edebuhâ ve neşâtuhâ”, 10.

59 el-Fâris, “Mâry Acemî... Râ’idetu nahdati’n-nisâ’ fi Süriyâ ve muntekadetu’n-nahdati’n-nesevîyye el-mez’ûme fi zemenihâ”.

60 Mary Acemî, aynı dönemde ayrıca *el-Murâkib*, *el-Vatan*, *es-Sihâm* ve *Zahletu’l-Fetât* gibi birçok gazete de yazar.

61 es-Sağîr, “Mary Acemî: Edeb..Şi’r..ve Nidâl”, 43; Sâtîk, “Mary Acemî.. Sâhibetu evveli mecelletin nisâiyetin ve neş’ fi kadâya’l-enûse”; İsâ Fettûh, “Safahât matviyye min kifâh Mary Acemî”, 131.

62 el-Fâris, “Mâry Acemî... Râ’idetu nahdati’n-nisâ’ fi Süriyâ ve muntekadetu’n-nahdati’n-nesevîyye el-mez’ûme fi zemenihâ”.

ikinci sayıda 1553 yılında on altı yaşındayken tahta çıkan, bir sene sonra da idam edilen İngiltere kraliçesi Lady Jane Gray (ö. 1554)'in kısa ve dramatik yaşam öyküsü kendine yer bulmuştur. Üçüncü sayıda son Fransız kraliçesi Mary Antoinette (ö. 1793), Avusturya İmparatoriçesi Maria Theresia (ö. 1780), Fransa Kralı IV. Henry'nin eşi kraliçe Marie de Médicis (ö.1642), İskoçya Kraliçesi I. Mary (ö. 1587) ve Fransız kökenli İngiltere kraliçesi Henrietta Maria (ö.1625) *el-'Arûs*'ta hayatları hakkında yazılarına rastlanılan önemli kadın şahsiyetlerden bazılarıdır. Dördüncü sayıda ise 'hayvan ressamı' olarak bilinen Fransız sanatçı Rosa Bonheur (ö. 1899)'un hayat hikayesini okumak mümkündür.⁶³

Derginin son bölümü; ev işleri, çocuk hastalıklarının keyfiyeti, çocuk bakımı ve beslenmesine tahsis edilmiştir. İlk sayıda yayınlanan “el-Musteşfâ fi'l-beyt, ve'l-akdâr, ve'l-vikâye” (: Evdeki Hastane, Yazgılar ve Himaye) başlıklı makalede Mary Acemî, *Cerîdetu'l-ihâ'* da neşredilen “Allîmûhâ Allîmûhâ” (: Ona öğret! Ona öğret!) başlıklı bir yazıya atıfta bulunmuş; meraklı komşularının fikirlerini benimseyen bir annenin cehaleti dolayısıyla bir çocuğun ölmesini kendi ağzından anlatmıştır. Makalede Acemî olayı şu şekilde yorumlamıştır: “*Kaç, kaç çocuk daha şarlatanlıktan, cehaletten ve tamahkarlıktan dolayı kurban edilecek. Annelerin bunun için tek bahanesi, 'kader'! Sanki kader; insanları yok etmeye çalışıyor ve hâşâ Allah Teâlâ da insanların hiçbir kusuru yokken ve sebepsizce yarattıklarını yok etmeye çalışıyormuş gibi... Sonra diyorsunuz ki 'Allah, insanı hayvanlardan üstün tuttu. Ona yaptığı şeyin tasarrufu konusunda özgürlük verdi. O halde insan kendine zarar verirse bu durumla ilgili de (hâşâ) Yaraticı suçlanabilir mi?'*”⁶⁴ Bu cümlelerden anlaşılacağı üzere Acemî her talihsizliği ve her hatayı kadere bağlayan insanların mantığıyla alay ederek aslında bastırılmış bir hüznünü ortaya koymuştur. Mary Acemî'nin de pek çok kardeşi vardı ve bunlardan beş tanesi vefat etmişti; belki de o, bu yazıda anlatılanları kendi hayat hikayesiyle bağdaştırarak içinde saklı tuttuğu hüznü üstü kapalı dile getirmişti. Bu durumu aslında derginin farklı bir sayısında neşrettiği “Mahabbetu'l-umm” (: Anne Sevgisi) başlıklı makalesiyle doğrulayabiliyoruz. Hatta Mary Acemî'nin hemşirelik mesleğini seçme isteğini, aklından çıkmayan o eski hüznü anılarına bağlamak mümkündür. Yazıda Acemî; küçük bir kızın, erkek kardeşinin hasta yatağında ölümle mücadele ederken şahit olduklarının hafızasından asla silinmediğini şu cümleleriyle anlatmıştır:

Anne tüm sevgisi ve şefkatıyla kardeşinin başında bekliyordu. Kızın, annesine söylediği şu sözler aslında toplumda kabullenilmiş o inancı çok iyi bir şekilde özetliyor: “Anne! Yatağına geri dön ve bu kadar uzun saatler uykusuz kalarak kendini öldürmek için acele etme. Zira gündüzleri sen kardeşimi nasıl gözetiyorsan geceleri de Allah onu öyle koruyup kollar. Yorgun bedenini dinlendirmek için yatağına geri dön! Gücünü boşuna tüketiyorsun, boş yere çaba sarf ediyorsun, sanki senin gibi hiç kimse erkek bir evlat doğurmamış!” Anneyi bu şekilde çocuğunu bırakmaya zorladım, anne ile çocuk arasındaki bağın sırrını bilmiyorum... Bense biraz sonra erkek kardeşimin yanına döndüm, o meleğin görüntüsündeki ihtişam ve güzellik kat be kat artmıştı. Onun yüzünü incelemeye başladım. Sanki içimde annelik duyguları belirdi. Tatlı bir his...Kardeşimi öpmeye başladım, annesiymişim gibi onun elini tuttum,

63 el-Yâfi, “Mary Acemî: Hayâtuhâ ve edebuhâ ve neşâtuha”, 12.

64 el-Yâfi, “Mary Acemî: Hayâtuhâ ve edebuhâ ve neşâtuha”, 12.

*bir de baktım eli buz gibi olmuş, irkilip geri çekildim ve kalbimin ta derinliklerinden şöyle haykırdım: Annelerin hayatı ne kadar da zor!*⁶⁵

el- 'Arūs, sadece kadınların haklarını savunmak için çıkartılan bir neşriyat değildir, aksine bu dergi vasıtasıyla Acemî hayattan bıkmış, cesaretsiz ve toplumdaki gücünün mevcudiyetinden bihaber kadınlara yüklenerek onları eleştirmekten geri durmamıştır. Bununla birlikte okuyup öğrenmek isteyen kadının önünde aşılmaz bir engel gibi duran erkeklere de ağır eleştirilerde bulunmuştur. Mary Acemî'nin her zaman erkeklere tavsiyesi şuydu: "*Kadınlara faydalı kitap ve dergiler temin ediniz ki kadınların dili çözülsün, elleri işlesin, dudaklarında gülümseme belirsin, gözleri açılsın, ibadetleri artsın.*"⁶⁶ Mary Acemî bu dergi vasıtasıyla ayrıca kadınların kız çocuklarını doğru bir şekilde yetiştirmeleri için onları teşvik etmiş ve ergenlik dönemlerinde onlara nasıl davranmaları gerektiğine dikkat çekmiştir. Bunun yanında, nasihatlerini aynı aşamada erkek çocuklarına destek olmaları için babalara yöneltmiştir. Anlaşıldığı üzere Acemî'nin ergenlerin davranışlarını düzeltmeye dair çağrısının, Arap dünyasında insan bilimlerinin önem verilmediği bir dönemde ilerici bir sosyolojik bakış açısı taşıdığı âşikârdır. Bu durum ayrıca okuyucuya diğer medeniyetler ve Batı'nın ilerleme kaydettiği ilimler hakkında yazarın geniş bilgisini yansıtır. Bu nedenle görüşlerinin reformist ve ilerici hatta yaşadığı dönem için proaktif bir bakış açısı niteliğine sahip olduğu yorumu yapılabilir.⁶⁷

Kadınlara erkeklerle eşit haklar verilmesini ve toplumdaki itibarlarının da denk tutulmasını talep eden Acemî bu meseleyle ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

Erkeklerin zannettiği gibi kadın, tüm canlılardan farklı olarak, kendi türlerinin hayatta kalmasını sağlamak yani doğanın ilk yarasını korumak için var olmamıştır. Beyler! Kadınlar da erkekler kadar (bu toplumda) vâ olma hakkına sahiptir ve uygarlık yolunda erkeğin payı kadınınkinden fazla değildir. Aksi takdirde erkeklerin kendilerine biçilen rolü oynamaktan âciz, ilgisiz ve lakayt kimseler olarak bu hikâyede kalmaları gerekirdi.

Öyleyse her bir kadının -özellikle o kadın bir erkeğin sevgisiyle destekleniyorsa- sonuna kadar istifade etmeyi gerekli gördükleri şahsî hakları vardır.

*Bugün eşitlik talep eden kadın, bu aynı hakkın ona verilmesinin erkeğin çıkarına hizmet etmek demek olduğunu bilir; aksi halde kadın egemenlik talebiyle kendi kendini cezalandırmış olurdu.*⁶⁸

Mary Acemî yazılarında Arap dilinin önemi hakkındaki görüşlerini de okuyucusuyla paylaşmıştır. *el-* 'Arūs'ta kaleme aldığı bir yazısında Arap ülkelerinde bulunan yabancı okullarda da bu dilin öğretilmesinin gereğine dair muhafazakar görüşlerini açıkça ifade etmiş ve söz konusu okullarda Arap dili öğretiminin ihmalini kat'î bir dille eleştirmiştir:

Arap dili öldü de siz onu tedavi mi ediyorsunuz yoksa mezara koyulmuş da siz onu mu diriltiyorsunuz!

Beyrut ve Lübnan'da konuşulan Arapça için çok üzüldüm. Bu dil (eskiden) o iki yerde zenginliğini buldu, şimdi o iki yer Arapçanın mezarı oldu.

65 el-Yâfi, "Mary Acemî: Hayâtuhâ ve edebuhâ ve neşâtuhâ", 13.

66 Acemî, "Mukaddime (Önsöz)", *Mecelletu'l-'Arūs*, 3-4; "Mâri 'Abduh 'Ajamî, "al-'Arūs", *AUB Libraries Online Exhibits* içinde, 1; Murkade, "Mary Acemî: Râidetu'l-edebi'n-nisâi fi diyârî's-Şâm", 126.

67 el-Fâris, "Mâry Acemî... Râidetu nahdati'n-nisâi fi Sûriyâ ve muntekadetu'n-nahdati'n-neseviyye el-mez'ûme fi zemenihâ".

68 Murkade, "Mary Acemî: Râidetu'l-edebi'n-nisâi fi diyârî's-Şâm", 126.

Trende, metroda, park ve çarşılarda insanların yabancı dillerdeki konuşmaları dışında nadiren (Arapça) konuşmalarını duyuyorum. Suriye şehirlerinin entelektüel başkentinde Arap dilinin durumu buysa üniversitesiz sanatsız şehirlerde durum nasıldır? Arap dili ne suç işledi de biz ondan yüz çevirerek onu cezalandırdık ve ona hor görülme hissini tattırdık... Ey milletim! Diliniz konusunda Allah'tan korkunuz, Arap dili nesilden nesle ümmetin evlatlarının aktardığı bir sinir akımıdır. Ki o dil, asırdan asra halkın damarlarında akan kandır. Dil; toplumun varisleri onun vasıtasıyla başarı ve ilerleme yolunda adım atabilsinler diye, önceki nesillerin başından geçenleri sonrakiler için koruyan topluluğun hafızasıdır.⁶⁹

Dergide yazıları neşredilen diğer isimlere bakıldığında Mary Acemî'nin çağdaşı olan pek çok önemli ismin çalışmalarının da burada yayımlandığına tanık olunur: Cibrân Halîl Cibrân, Mihâ'il Nu'ayme, İliyyâ Ebû Mâdî, Cemîl Sıdkî ez-Zehâvî, İsmâ'il Sabrî, Ahmed Şevkî, Hâfız İbrâhîm, Şiblî el-Mulât, Reşîd Selîm el-Hürî, Beşşâre Abdullâh el-Hürî, Veliyuddîn Yeken, Halîl Mutrân, İsmâ İskender el-Ma'ûf, Fu'âd Sarrûf, Selîm Serkîs, Mahmûd Abbâs el-'Akkâd, İbrâhîm el-Mâzinî, Fâris el-Hürî, vb.. Bu şâir ve yazarların dışında Esmâ Kâtibe, Reşîde el-Hürî, Esmâ Dibğî, Hind Sâlim, Ferîde Cûhâ, Rûz Şahfe, Üns Berekât⁷⁰, Selmâ Kessâb, Nâzik el-'Âbid gibi kadın edebiyatçıların da *el-'Arûs*'ta çalışmalarını neşrettikleri görülmektedir.

Gazeteciliği yanında güçlü ve belîğ bir hatîb de olan Mary Acemî, muhtelif dernek ve topluluklar tarafından konuşma yapmak üzere davet edilmiş ve buralarda yapmış olduğu konuşmaları metin haline getirerek mezkûr dergide neşretmiştir.⁷¹ Bu konuşmalarında ele aldığı konu genellikle ve çoğunlukla kadının toplumdaki konumuna ilişkindir. Yaptığı bu konuşmalarla kadının sosyal hayattaki yerini iyileştirmeyi ve kadınların yaşamlarında karşılaştıkları zorluklara çözüm yolları sunmayı amaçlamıştır.

Sonuç

Suriye'deki *nahda hareketinin* kadın öncülerinden biri ve Suriye'nin ilk kadın dergisi *el-'Arûs*'un sahibi olan Mary Acemî, döneminde kimi çevrelerce eleştirilse de doğru bildiği yoldan ayrılmamış ve Suriye'nin reformist kadın karakterlerinden biri olarak edebiyat ve kültür tarihine ismini yazdırmayı başarmış önemli şahsiyetlerden biriydi.

Siyasî ve ideolojik görüşlerini kaleme alırken kullandığı realist üslup, kendisine sığınak olarak gördüğü doğaya olan düşkünlüğünü ve tabiat betimlemelerini anlatırken, yerini romantik bir üsluba bırakmıştır. Hem cüretkâr hem isyankâr bir o kadar da nazık, hassas, kibar ve rikkat dolu bir kaleme sahiptir Acemî...

وشرية من سلسيل عجب

يهتر في الأصباح بالعدليب⁷²

وأطيب العيش افتراشُ الشرى

في ظلِّ دوح عابق بالشَّدا

69 Murkade, "Mary Acemî: Râidetu'l-edebi'n-nisâi fi diyârî's-Şâm", 127.

70 Dr. Üns Berekât, edip Corcî Nikólâ Bâz (ö. 1952)'in eşidir.

71 Mişâl Halîl Cehâ, "Mâry Acemî ve Mecelletuhâ *el-'Arûs*", *Mecelletu'l-Arabî*, 676 (Özel Sayı), <https://alarabi.nccal.gov.kw/Home/Article/19840>, (Erişim tarihi: 12.11.2024).

72 Acemî, *Dîvânu Mary Acemî*, 119.

Hayatın en keyifli hali uzanıp toprağa

Harikulade bir pınardan su içmektir

Sabahları bülbüllerle titreşen

Burcu kokulu bir ağacın gölgesinde

Yaşadığı dönemde her yönden toplumun durumunun iyileştirilmesine bıkmadan, usanmadan ve yorulmak bilmeden katkı sağlamaya çalışan Acemî; kurduğu dernekler, öncülük ettiği kültürel faaliyetler ve katıldığı konferanslarda yaptığı etkili konuşmalarla hedefini gerçekleştirmek için büyük gayret sarfetmiştir. Kendisinden sonraki nesilleri cesaretlendirecek adımlar atan yazar, özellikle kadınların toplumdaki statüsünü daha iyi bir yere taşıyabilmek adına üstlendiği sorumluluğu ve misyonu fazlasıyla yerine getirmesiyle dikkate şâyândır.

Bu çalışmada, edebiyat ve kültür hayatına yaptığı katkılarla dikkat çeken, ülkesindeki kadınların sorunlarını gür bir sesle dile getiren ve özellikle Suriye'nin yayın hayatında önemli bir yere sahip olan *el-'Arûs* dergisiyle kaleminin gücünü dünyaya duyuran Mary Acemî, literatürümüzde ihmal edilmiş bir şâir ve yazar olarak tanıtılmaya çalışılmıştır. İhmal edilme nedeni olarak Acemî'nin Osmanlı Devleti yönetimi ve yöneticilerine dair karşıt görüşlere sahip olması durumu tarafımızca ihtimal dâhilinde düşünülse de dönemi için önem taşıyan bu ismin ve çalışmalarının bilinmesinin ülkemizdeki ilgili alana katkı sağlayacağı âşikârdır. Yazarın siyasî görüşlerinin ise objektif bir bakış açısıyla değerlendirilerek başka bir çalışmanın konusu olacak şekilde ele alınmasının da faydalı olacağı düşünülmektedir.

Hakem Deđerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Acemî, Mary. *Dîvânü Mary Acemî*. Der. ve Thk.: İsâ Fettüh. (Dimaşk: Vizâretü's-sekâfe- Menşûratu'l-hey'eti'l-'âmmeti's-Sûriyye li'l-kitâb). (2016).

Acemî, Mary. *Mecelletu'l-'Arûs*. 1/1. (Aralık-1910).

AUB Libraries Online Exhibits. "Mârî 'Abduh 'Ajâmî "al-'Arûs". (26.08.2024). <https://online-exhibit.aub.edu.lb/items/show/4177>. (Erişim tarihi: 29.12.2024)

Cadinot, Dominique. "From the Holy Land to the New World (and Back): Transnational Arab Feminism in the Early Twentieth Century". *Journal of American Studies of Turkey*. 38. (2013). 31-47.

Cehâ, Mişâl Halîl. "Mâry Acemî ve Mecelletuhâ *el-'Arûs*". *Mecelletu'l-Arabî*. 676. <https://alarabi.nccal.gov.kw/Home/Article/19840>. (Erişim tarihi: 12.11.2024).

Dâvûd, Abdulhamîd. "Mary Acemî: Râ'idetu's-sahâfeti'n-nisviyyeti's-Sûriyye". *Mevkî'u Cedeliyye*. (18.07.2023). <https://www.jadaliyya.com/Details/45205>. (Erişim tarihi: 03.01.2025).

el-Fâris, Fevz. "Mâry Acemî... Râ'idetu nahdati'n-nisâ' fi Sûriyâ ve muntekadetu'n-nahdati'n-neseviyye

